

O'SPIRINLIK DAVRI PSIXOLOGIYASI

Farg'ona viloyati Quva tumani

57-umumiy o'rta ta'lim maktabining amaliyotchi psixologi

Kasimova Roziyaxon Abdibannapovna

47- umumiy o'rta talim maktabi amaliyotchi Psixologi

Temirova Oygul Abdug'opurovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'spirinlik davri 15-18 yoshlarni qamrab olishi, ularni 8-10-sinflarga to'g'ri kelishi, ularning xususiyatlari haqida ma'lumot berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: o'spirinlik, psixik rivojlanish, intensiv, jismoniy rivojlanish, O'smirlikdan keyingi navbatdagi bosqichni o'spirinlik davri deb bir bosqich xisoblashimiz xam mumkin, lekin hozirgi ko'pchilik psixologlar klassifikatsiyasi bo'yicha ikki bosqichga ajratishimiz xam mumkin. Avval o'smirlikdan keyingi bosqichni o'smirlik, keyingisi ilk o'spirinlik yoki yigitlik davri deb aytilardi va 14 yoshdan 21 yoshgacha bo'lgan davrlarni qamrab olar edi. Hozir ko'pchilik psixologlar 15–18 yoshni qamrab oladigan davrni ilk o'spirinlik deb atashni maqul ko'rmoqdalar, bu umumta'lim maktabining 8–9 sinfidan boshlab, kasb–xunar kolleji va litseylarining 1–2–sinflariga, ya'ni 8–10 sinf yoshiga to'g'ri keladi. Bu davrda o'quvchi jismonan baquvvat, o'qishni tugatgach mutsaqil mexnat qila oladigan, oliy maktabda o'zini sinab ko'radigan imkoniyatga ega bo'ladi.

Mazkur davrning yana bir xususiyati – mexnat bilan ta'lim faoliyatining bir xil ahamiyat kasb etishidan iborat. Ijtimoiy xayotda faol qatnashish, ta'lim xarakterining o'zgarishi, yigit va qizlarda ilmiy dunyoqarash, barqaror e'tiqodning shakllanishiga, yuksak insoniy xis–tuyg'uning vujudga kelishiga, bilimni o'zlashtirishga ijodiy yondoshuv kuchayishiga olib keladi.

Xayotda o'z o'rnini topishga intilish kasb – xunar o'rganish, ixtisoslikni tanlash, itsiqbol rejasini tuzish, kelajakka jiddiy munosabatda bo'lishni keltirib chiqaradi. Biroq bu davr kuch-g'ayrat, shijoat, qaxramonlik ko'rsatishga urinish,

jamoat, jamiyat va tabiat xodisalariga romantik munosabatda bo'lish bilan boshqa yosh davrlaridan keskin farqlanadi.

Ilk o'spirinning psixik rivojlanishini xarakterga keltiruvchi kuch jamoat tashkilotlari, maktab jamoasi, ta'lim jarayoni qo'yadigan talablar darajasining oshishi bilan u erishgan psixik kamolot o'rtasidagi ziddiyatlardir. Turli qarama-qarshiliklar, ziddiyatlar o'spirinning axloqiy, aqliy, etsetik jihatdan tez o'sishi orqali bartaraf qilinadi.

Ilk o'spirinlik yoshidagi yetakchi omil yuqori sinf o'quvchisi faoliyatining xususiyati, moxiyati va mazmunidagi tub burilishdir.

O'spirinlarda avvalo o'zini anglashdagi siljish yaqqol ko'zga tashlanadi. Bu xol shunchaki o'sishni bildirmaydi. Uspirinda o'zining ruxiy dunyosini, shaxsiy fazilatlarini, aql-zakovatini, qobiliyati xamda imkoniyatini aniqlashga intilish kuchayadi. Bu yosh-dagi oquvchilarning o'zini anglashga aloqador xususiyatlari mavjud. Ular avval, o'zlarining kuchli va zaif jihatlarini, yutuq va kamchiliklarini, munosib va nomunosib kiliklarini aniqroq baxolash imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'spirin o'smirga karaganda o'z ma'naviyati va ruxiyatining xususiyatlarini to'larok tasavvur eta olsa xam, ularni oqilona baxolashda kamchiliklarga yo'l qo'yadi. Natijada u o'z xususiyatlariga ortiqcha baxo berib, manmanlik, takabburlik, kibrlanish illatiga duchor bo'ladi, sinf va pedagoglar jamoalarining a'zolariga g'ayritabiiy munosabatda bo'la boshlaydi. Shuningdek, ayrim o'spirinlar o'z xatti-xarakatlari, aqliy imkoniyatlari va qiziqishlariga past baxo beradilar va o'zlarini kamtarona tutishga intiladilar. O'smirlik yoshidagi boladan yana bir xususiyat-murakkab shaxslararo munosabatlarda aks etuvchi burch, vijdon xissi, o'z qadr-qimmatini e'zozlash, sezish va faxmlashga moyillikdir.

O'spirin xar bir ishda etakchi, birinchi bo'lish itsagi bilan yashaydi. Lekin xar doim xam uddasidan chiqa olmaydi. L.A.Umanskiy fikricha buning uchun o'spirin quyidagi xislatlarga ega bo'lishi kerak.

a) axlokiy xislatlar – jamoatchilik, samimiylik, tashabbuskorlik, faollik, mexnatsevarlik;

b) irodaviy xislatlar – matonat, kat’iyat, mutsakillik, tashabbuskorlik, batartiblik, intizomlilik;

v) emotsional xislatlar – xushchakchaklik, tetiklik, xazilkashlik va yangilikni xis etish, o’z kuchiga ishonch, optimizm va boshqalar.

O’spirinlarda mavjud bo’lgan yana bir muxim xislat ularda yuksak darajadagi do’sstlik, urtoqlik, ulfatchilik, muxabbatning vujudga kelishidir. Shu sifatlarning qay darajada shakllanganligi tarbiyaviy ta’sir o’tkazish mezoni xisoblanadi.

O’spirin o’quvchilarda tabiat, san’at, adabiyot, madaniyat, ijtimoiy xayot go’zalliklarini payqash, idrok qilish, sevish, ulardan ta’sirlanish, ma’naviy ozuqa olish xislatlari paydo bo’ladi. Ularning psixologiyasida mayin sado, yoqimli nido, qalbni to’lqinlantiradigan musiqa, nozik xis–tuyg’u, ezgulik xislari, mayllari kuchayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E.G’oziyev. Yosh davrlar psixologiyasi. Toshkent
2. V.M.Karimova, F.A.Akramova. Psixologiya. Toshkent
3. E.G’oziyev. Umumiy psixologiya. I-II tom. Toshkent